

LES JUGADORES DE PILOTA DE L'ALQUERIA D'ASNAR: UN CAS SINGULAR A LES COMARQUES CENTRALS VALENCIANES

THE WOMEN PILOTA PLAYERS OF THE ALQUERIA D'ASNAR: A UNIQUE CASE IN THE
CENTRAL VALENCIAN COUNTRY

Helena Paricio de Castro
Universitat de València
helen.paricio@uv.es

Víctor Agulló Calatayud
Universitat de València
victor.agullo@uv.es

RESUM:

El següent text analitza la profunditat històrica i la situació actual de la pilota valenciana a la comarca del Comtat i, més específicament, a la localitat de L'Alqueria d'Asnar. Després de contextualitzar aquest singular fenomen esportiu, l'article tracta de copsar els factors contextuais i explicatius que han fet possible que el club local s'haja erigit en un referent a l'àmbit femení en la modalitat del raspall. Així, mitjançant el recurs del mètode etnogràfic a partir d'entrevistes en profunditat a tres jugadores de primer nivell, s'han identificat alguns aspectes clau per tal d'afavorir la pràctica de la pilota entre les dones: transmissió i suport familiar, recolzament institucional local, instal·lacions adequades, escoles de pilota, així com, de manera paral·lela i complementària, participar en campionats comarcals (Vall d'Albaida), tindre visibilitat als mitjans de comunicació o promoure modalitats recreatives com el frare o la pilota grossa.

PARAULES CLAU:

Sociologia de l'Esport, Història de l'Esport, Antropologia de l'Esport, Pilota Valenciana, Estudis de Gènere, Etnografia.

ABSTRACT:

The following text analyzes the historical practice and the current situation of Valencian handball [pelota] in the Comtat region in the Valencian Country (Spain) and, more specifically, in the town of L'Alqueria d'Asnar. After contextualizing this unique sporting phenomenon, the article tries to grasp the contextual and explanatory factors that have made possible that the local club becomes a reference in the women's field in the raspall modality. Thus, by using the ethnographic method based on in-depth interviews with three first-level players, some key aspects have been identified in order to promote the practice of pilota among women: family support transmission, local institutional support, suitable facilities, pilota schools, as well as, in a parallel and complementary way, to participate in regional championships (Vall d'Albaida), have visibility in the media or promote recreational modalities such as frare or pilota grossa.

KEYWORDS:

Sport Sociology, History of Sport, Anthropology of Sport, Valencian Handball (Pelota), Gender studies, Ethnography.

1. INTRODUCCIÓ. LA PILOTA VALENCIANA AL COMTAT I L'ALQUERIA D'ASNAR

Al bell mig de la comarca del Comtat, sobre la vora esquerra del riu Serpis, hom troba la localitat de L'Alqueria d'Asnar, antigament coneguda com el Ràfol Blanc. Històricament ha estat un municipi dedicat a l'agricultura (oliveres i ametllers) tot i que, des de fa un segle ençà, és un poble marcadament industrial, especialitzat en filatures i en la fabricació de paper de fumar o reciclat. El llogaret s'alça a 365 metres de la mar i està enclavat a mig camí entre Muro d'Alcoi i Cocentaina, la capital comarcal. Aquest fet, juntament amb la seua minsa extensió territorial ha propiciat que compte amb la major densitat poblacional dels voltants. En aquest marc, els carrers de la localitat, especialment els del nucli antiu, han sigut escenari de milers de partides de pilota valenciana des de fa, si més no, més de set segles.

De fet, l'esport nacional dels valencians i valencianes per antonomàsia és un dels principals senyals d'identitat de la localitat juntament amb les festes de Moros i Cristians, els correfocs (la colla Dimonis Rafolins) i la dolçaina (grup de dolçainers i tabaleters El Marell). Tot plegat quatre àmbits de sociabilitat cabdals de la cultura popular valenciana actual: festa, música, foc i esport.

L'afició per la pilota a les comarques de l'Alcoià i el Comtat al llarg dels segles va ser notòria com es pot constatar a les obres de l'investigador alcoià en Josep Tormo i Colomina (1990; 2006) o, fins i tot, de l'escriptor castallut n'Enric Valor i Vives. Així, segons el prohom de la pilota, el fagequí n'Armand Verdú i Mira (1998), històricament les modalitats favorites i més practicades a la contornada van ser, per aquest ordre: les llargues, la perxa, el raspallot i el frontó (a paret). Segons aquest mateix autor, s'hi jugava i gaudia de la pilota a bastament fins la forta davallada de la pràctica del joc de pilota que va tenir lloc a principis dels anys 60 del se-

gle passat. Per explicar la crisi en la pràctica del joc de pilota assenyalava un conjunt de factors entre els quals destaca els següents: la forta emigració de jovent pel declivi de la societat rural que va propiciar que els pobles es quedaren buits entre setmana; l'arribada de la televisió que va ajudar a popularitzar altres esports, la diversificació de les possibilitats d'oci i comunicació així com, relacionat amb el fet anterior, la presència de cotxes i altres vehicles agrícoles que dificulten moltíssim el joc als carrers de costum.

Tot plegat, no hi havia poble on s'haguera jugat amb deler i entusiasme o que comptara amb nombrosos pilotaris destacats, desafiaments o fins i tot trinquets. Ara bé, durant vora dues dècades, que hom pot situar entre principis dels anys 60 del segle passat fins a finals dels 70, practicament es va deixar de jugar a pilota al conjunt de la comarca. Nogensmenys, amb la recuperació de la democràcia i les llibertats públiques, una colla d'entusiastes, per la iniciativa de Ximo Orta Llorens aficionat de Quatretondetà de la Serrella, posaran en marxa un doble campionat comarcal a les modalitats de perxa i raspall organitzat des de l'Hotel Reconquista d'Alcoi amb el suport del diari Informació d'Alacant (SOLDADO, 2016).

Aquesta competició, tot i que va tindre una durada efímera, va suposar un reviscolament de la pilota per a les comarques del Comtat i l'Alcoià, un territori, ara i adés, difícil de recórrer per la seua orografia muntanyenca, on trobem les serres de Mariola, Aitana, Benicadell o Serrella, entre d'altres. També ens permet ja delimitar la geografia actual dels practicants de les dues modalitats que és juguen fins l'actualitat: la perxa i el raspall. Mentre la primera és hegemònica als pobles de muntanya (Fageca, Benasau, Gorga, Benillup, Alcoleja), on també s'hi jugava molt a una altra interessant modalitat com és la pilota grossa en llurs trinquets específics (AGULLÓ i CONGOST, 2019), el raspall és predominant als pobles més industrialitzats o propers a la veïna comarca de la Vall d'Albaida com Muro, Cocentaina, Beniarrés o Planes, a més de L'Alqueria d'Asnar.

Notes biogràfiques:

Helena Paricio de Castro. Llicenciada en Antropologia per la Universitat Rovira i Virgili, és professora del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València. Compagina la docència universitària amb la gestió i difusió del patrimoni cultural i mediambiental. Col·labora amb L'ETNO, Museu Valencià d'Etnologia en diferents projectes del Museu de la Paraula (Arxiu de la Memòria Oral Valenciana). Actualment es troba immersa en una recerca sobre les jugadores de pilota valenciana, havent publicat diversos articles sobre aquest tema. Igualment, juntament amb Víctor Agulló, l'altre coautor d'aquest article, han escrit l'epíleg del llibre: *Raquetistas. Gloria, represión y olvido de las pelotaris profesionales* (Sans Soleil Ediciones) d'Olatz González Abrisketa (2022).

Víctor Agulló Calatayud. Sociòleg i professor titular del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València. Especialista en Sociologia de l'Esport, història de les manifestacions culturals valencianes vinculades a l'esport i temes relacionats amb l'epidemiologia o la prevenció de les addiccions. Ha escrit i dirigit nombroses obres acadèmiques o divulgatives sobre pilota valenciana. Va ser cap de protocol, documentació i estudis de la Federació de Pilota Valenciana (FPV) entre 2006 i 2013 així com col·laborador del diari digital de pilota valenciana www.pilotaviu.com.

SUMARI:	
1. Introducció. La pilota valenciana al Comtat i l'Alqueria d'Asnar	pág. XX
2. Les dones en la pilota valenciana. Antecedents i situació actual	pág. XX
3. Les protagonistes	pág. XX
4. Reflexions finals	pág. XX
5. Agraïments	pág. XX
Referències bibliogràfiques	pág. XX

A dalt: Instantània amb ambient de gala en una partida de pilota, modalitat de perxa, a L'Orxa als anys 80 del segle passat (foto d'Enric Bofí). **A l'esquerra:** Armand Verdú de Fageca, figura clau en el món de la pilota valenciana (foto d'arxiu familiar).

de futbol de la zona programaven els seus partits perquè no coincidiren amb la partida de pilota".

Tanmateix, com ja s'ha reportat adés, en aquell moment els cotxes es feren els amos dels carrers, dificultant enormement la pràctica de la pilota. A més a més, problemes amb alguns veïns, moltes pilotes que es penjaven als teulats i no les recuperaven, l'església que no veia amb bons ulls que jugaren al frontó a la seua paret... tot plegat va fer que la demanda de la construcció d'un trinquet es convertira cada cop més necessària. Al capdavant, el nou trinquet va ser bastit el 1983 i va marcar un abans i un després per a la pilota a localitat, possibilitant la continuïtat del joc. Un aspecte que cal afegir per al manteniment de la pilota, i revalorar, va ser la creació per part de la Mancomunitat de Municipis de la Vall d'Albaida el 2004 del Campionat de Raspall que es va obrir, des dels seus inicis, a la participació d'altres poblacions de les comarques centrals valencianes, i on els i les pilotaris de L'Alqueria mai no han deixat de participar. Cal no oblidar que els lligams pilotaires entre els pobles del Comtat i de la Vall d'Albaida són sòlids i venen de lluny (AGULLÓ, 2008; MOLL, 2019; SOLER, 2023).

Paral·lelament, l'escola local es va posar llavors en marxa i, juntament amb el club de L'Alqueria, han viscut anys molt bons. Així, hi havia equips juvenils de totes les categories jugant a nivell comarcal o federatiu, on estaven la major part dels xiquets del poble d'entre sis i setze anys. Quasi tots els dies hi

havia entrenaments i sempre hi participava a més a més algú d'altres municipis. Nogensmenys, ara fa un parell d'anys que l'escola no funciona i el més jove del club té dèneu anys, per la qual cosa l'escola comarcal de referència ara ha passat a estar a la veïna localitat de Muro. Ara bé, a hores d'ara, parlen de tornar a obrir l'escola havent-hi xicalla interessada. Fet i fet, amb l'ajuda de les institucions, la pilota tornarà a enlairar-se al poble l'equip femení del qual és referent al País Valencià des de ja fa més d'una dècada.

Per a cloure l'apartat hom pot destacar que dos destacats divulgadors culturals de la pilota valenciana en l'era digital renaixen del poble. D'una banda trobem a la periodista i antropòloga Àgueda Vitòria. Aquesta escriptora i influencer en temes relacionats amb la cultura rural valenciana, a més de ser una gran aficionada a l'esport del múixing que ha practicat en diversos països escandinaus, també ha fet diversos reportatges sobre pilota que ha signat en mitjans especialitzats com ara la revista Ferida. D'altra banda, està Francesc Fort Silvestre, metaorganitzador de la Wikimedia al País Valencià. En la vessant vinculada amb la pilota, Francesc va col·laborar estretament amb el diari digital *PilotaViu*, on fou columnista, realitzà algunes cròniques i hi treballà breument a la redacció. També va presentar el programa *Colp a Colp* en col·laboració amb Ràdio Godella. Allí va romandre fins desembre del 2017.

A més a més, va ser un dels col·laboradors del llibre *Anècdotes i curiositats de la pilota: 100 històries per a gaudir, estimar i descobrir el nostre esport*. Actualment continua vinculat al món de la pilota com a aficionat, fotografiant ocasionalment partides o alliberant contingut a Viquipèdia. Com a curiositat, va traduir en aquesta enciclopèdia lliure l'article de Paco Cabanes Pastor *El Genovés* al xinès.

2. LES DONES EN LA PILOTA VALENCIANA. ANTECEDENTS I SITUACIÓ ACTUAL

Com en la majoria d'esports, la incorporació de les dones al món de la pilota valenciana ha estat tardana i no exempta

A la dreta: Dani Vidal jugant una partida de raspall a Penàguila. **Baix:** L'Alqueria d'Asnar. L'afició per la pilota de tot un poble (totes dues fotografies pertanyen al Club de pilota valenciana de L'Alqueria d'Asnar).

d'entrebancs i dificultats. Ara bé, encara que invisibilitza- des, menypreades o omeses, i havent de fer front tot tipus d'actituds masclistes, en la història del joc de pilota trobem exemples enlluernadors de dones jugadores tot i que sovint han estat oblidades en la història de l'esport valencià. A tall d'exemple, va haver dones que, especialment abans de la Guerra Civil, i en algun cas esporàdic, fins a la dècada dels 50 del segle passat, van ser jugadores de pilota. Van haver de vèncer in comptables recels en els discursos hegemònics i estaments polítics, morals, religiosos i, fins i tot, mèdics de l'època. A tall d'exemple, d'acord amb els testimonis recollits per les investigadores Casimir Romero i Helena Paricio (2020) a la localitat de Terrateig, en la veïna comarca de la Vall d'Albaida, dones valentes com Consuelo Climent (Consuelo el Moliner), Encarnación García (La Casinera) o Rosario Ferrer (Rosario de Camilo), tots els diumenges després de missa, desafiant totes les convencions socials de l'època, acudien a la plaça del poble a jugar a pilota.

Amb la recuperació de la democràcia, d'una manera lenta però paulatina, la presència de les dones al món de la pilota s'eixampla. Periodistes, artesanes, trinqueteres, federatives, jugadores... poc a poc comencen a estar presents en espais fins llavors reservats als hòmens en exclusiva. L'any 2007, la Federació de Pilota organitza els primers campionats femenins (en la modalitat de raspall) i, quinze anys després,

en l'actualitat les dones ja superen en número de jugadores als homes en les competicions federatives d'aquesta modalitat. Tanmateix, encara queda molt de camí per fer per tal d'arribar a la desitjada igualtat. En 2016 la sociòloga Eugènia Benimeli palesava dos fets força interessants. D'una banda que més del 75% de les jugadores de pilota pertanyien a pobles de l'Horta de València i, de l'altra, la inexistència de beques de formació per a dones a diferència dels homes; la impossibilitat de formar part de les Escoles de Tecnificació o com les jugadores reclamaven una major atenció als mitjans de comunicació i en la presa de decisions federatives. Uns anys després la Federació de Pilota Valenciana assumeix progressivament eixes reivindicacions i preocupacions, així com també la seua participació en la presa de decisions col·lectives.

Al remat, actualment pilotaires com ara Mar de Bicorb, Victoria de València, les germanes Puertes (Anna i Noèlia) de Beniparell, les germanes Badia de Massamagrell, Aida de Moixent, Mònica de Massamagrell o, fa uns anys, Ana Belén de Borbotó i Sara de Godolleta són cada vegada més conegudes, distingides i estimades per bona part del món de la pilota, tot i que encara falta molt de camí per recórrer. Igualment, cal revalorar la creixent presència femenina en les escoles de pilota, practicant una major varietat de modalitats, o estant més presents als mitjans de comunicació,

La jugadora Érika Botí Quilis i el seu entrenador —i alma mater del club— Dani Vidal al campionat individual sub23. Trinquet d'Alcàsser, 2023 (foto: Federació de Pilota Valenciana).

Érika Botí al campionat individual Bankia. El Genovés (foto: Federació de Pilota Valenciana).

fins i tot els audiovisuals. Igualment, les jornades de divulgació se succeeixen i esdeveniments que barregen cultura, diversió i esport, com ara "Va de dona", transcendeixen l'àmbit de la pilota.

3. LES PROTAGONISTES

En les següents línies ens aprestem a conèixer de primera mà, mitjançant el recurs del mètode etnogràfic a partir d'entrevistes, el singular cas de L'Alqueria d'Asnar per tal de tractar de copsar els factors contextuais i explicatius que han fet possible que el club de la localitat s'haja erigit en un referent i símbol del raspall femení a les comarques centrals valencianes. Es menester recordar que el club de L'Alqueria d'Asnar compta amb presència de jugadores d'ençà que es muntà l'escola de pilota, sent des dels inicis un dels clubs de pilota amb jugadores de màxim nivell.

Per conèixer a les protagonistes recollim les seues veus. En primer lloc, d'Erika i Fanni. La primera de L'Alqueria d'Asnar i la segona de Beniarbeig (la Marina Alta), i que es va incorporar al club el 2022. Les trobem al Complex Educatiu de Xest, on acaben de realitzar les proves d'esforç, junt a altres pilotaris de primera. Conversem amb elles a una cafeteria del complex perquè ens conten com van començar a jugar i el seu lligam al club de L'Alqueria.

Erika Botí Quilis, nascuda el 2002, juga en primera juntament amb Fanni i Myriam. Abans de la pilota, Erika havia provat diferents esports, era una xiqueta inquieta i com ella explica "no parava". Va ser als dotze anys que començà a jugar a pilota al poble, animada per Dani Vidal, l'entrenador. Aleshores, va haver de triar un esport i el fet de tindre la pilota al mateix poble va ser definitiu per a l'elecció.

En aquell moment, Erika estudiava 6è de primària al CEIP Bracal de Muro i quan va donar la pilota al col·legi, amb el seu mestre Dídac, ja duia uns mesos en l'escola de pilota, i així és com va portar a classe el seu guant fet per ella amb molt d'orgull.

A L'Alqueria d'Asnar estaven Myriam i Bea, que és mestra d'Educació Física. Quan jo vaig començar a jugar entrenava amb els xics, no entrenàvem les tres a soles, hi havia xics. Als mesos es van posar a jugar dos amigues meues; Laura i Paula.

Myriam jugava des de menuda al club, destacant des de ben jove, mentre que Bea s'havia incorporat sent adulta i estaria uns anys competint. Actualment, Laura ja no juga i Paula ha hagut de parar per incompatibilitat d'horaris de la Universitat. Tornant amb Erika, aquesta va estar jugant durant anys amb xics, a més d'entrenar amb les xiques. Jugava amb ells en el campionat de la Mancomunitat de la Vall d'Albaida, on ja estava de rest i on van aplegar a varies finals.

Fanni Mas Escrivà —de Beniarbeig— i Erika Botí, dos amigues i referents de la pilota, en una instantània presa durant el Campionat individual CaixaBank al Trinquet d'Alzira en 2022 (foto: Federació de Pilota Valenciana).

Jo era un no parar. Dani, el pare de Myriam que era l'entrenador, m'havia de dir: "Para, para un poquet, que jugues este dia, tal..." Jo anava a entrenar tota la setmana. També hi havia unes persones majors que anaven a jugar a escala i corda, Manolo el Rullo, encara que allí no es pot jugar, o al frontó. Jo anava, els mirava i em deien: "Vols jugar?" i jo a tot deia que sí. Jugava amb ells, entrenava amb els més majors, entrenava amb els de la meua edat. Anava a tots els entrenaments que hi havia. Perquè sí, m'agradava i no tenia altra cosa que fer. Perquè jo d'estudiar...

Va ser quan va començar a jugar amb Bea i Myriam que va notar una millora i una vegada al club la van vore preparada, es va posar a competir. D'aquesta manera, Bea s'ho va deixar i li va passar el relleu a Érika; eixe any van jugar els campionats de trios i el de parelles i van aplegar a la final. Erika va anar millorant i agafant força, així és com ella va passar a jugar de rest i Myriam de puntera, i a més a més, van pujar a primera, categoria de la qual no han abaixat.

Una vegada va començar a jugar va sentir per part de gent del poble que el seu avi, Enrique el Ràpid, de L'Alqueria, havia sigut campió comarcal. També Toni, son tio matern jugava i ara sempre que pot va a vore-la jugar. Pel que fa als desplaçaments, la família no sempre ha pogut portar-la a les partides o entrenaments que es fan fora del poble, però a tota hora ha comptat amb el suport de l'entrenador, Dani, per poder anar-hi. A Erika el que li agrada és jugar, jugar i jugar. Per

això, a dia de hui, li insisteixen en altres aspectes com és la preparació física. Riu quan recorda com li deien de menuda que parara. De manera senzilla i clara explica que és un esport bonic, "una raspà que la tiren a la galeria des del nou, jo això ho veig bonic, una volera, tot això. A mi això m'agrada. No veig tanta agressivitat".

Fanni i Erika estan d'acord en eixe aspecte i la primera resalta el fet que és un esport que no necessita d'un àrbitre. Ambdues s'han graduat en cicles de formació esportiva i tenen punts en comú a l'hora de parlar de la pilota, el que valoren, però també vivències i anhels diferents, i per això Fanni ens conta a continuació com va iniciar-se a aquest esport.

Fanni Mas Escrivà, nascuda a Beniarbeig l'any 2000 juga a pilota des dels onze anys i porta en el club de L'Alqueria des de l'any 2022. Fanni començà a jugar gràcies al programa de "Pilota a l'escola", l'espurna que feu que s'interessara per un esport el qual no ha deixat de practicar.

Jo des de menuda he jugat a futbol i en el tram que les xiques no poden jugar amb xics, just eixe any van fer 'Pilota a l'escola', per primera vegada, a 5è de primària. Jo tenia de mestre a Vicent Molines, l'actual president de Federació, en Beniarbeig. Va vindre 'Pilota a l'escola', jo mai havia jugat a pilota, i em va agradar. Se'm donava bé i vam quedar campiones. A partir d'ací vaig preguntar si a Beniarbeig hi havia algun club i llavors va ser quan vaig conèixer a Basi, l'entrenador, i a partir d'ahí jugue a pilota.

De la mateixa manera que la seua companya, Fanni també es va assabentar quan va començar a jugar que el seu avi havia sigut pilotari. Aquest era de la Vall de Laguar, on probablement jugaria a llargues o pilota grossa; tanmateix, coincidint amb Erika, a casa de Fanni la pilota no estava present. De fet, abans de jugar a l'escola no havia vist mai com es jugava.

L'experiència "Pilota a l'escola" va fer que xiquets i xiquetes del poble s'interessaren:

Quan jo vaig començar érem un grup d'amigues que vam decidir apuntar-nos, érem cinc i hi havia molt bon rotllo a l'escola. A part d'amigues, jugàvem a pilota. Anàvem ací, anàvem allà i hi havia molt bon rotllo. Hi havia xics i xiques.

Aquesta jugadora ens relata que la resta de companyes s'ho van deixar i en altres clubs de la Marina no hi havia pràcticament xiques, a banda de Joana de Laguar i altres xiquetes que poc a poc plegaven, habitualment per estudis. Afortunadament, en l'actualitat hi ha prou xiquetes a l'escola de Beniarbeig-El Verger, on també s'ha format un equip de dones i mares dels xiquets i xiquetes de l'escola.

D'aquesta manera, aquesta beniarbegina va buscar altres clubs per poder continuar. Primer se'n va anar a Oliva, on jugava amb Ana Sanchis, pilotari de València que va estar

jugant a Oliva mentre estudiava a Gandia. Després a Càrcer, on jugava amb Aida Vila, qui l'havia buscat per formar equip, i des de 2022 a L'Alqueria d'Asnar.

Pel que fa a les modalitats practicades, a banda del raspall, també juga a One Wall i Joc internacional, que són les que es juguen als campionats europeus i mundials. En aquests campionats ha estat al Sub 15 (Itàlia), Sub 17 (Tavernes Blanques) i Sub 19 (Portugal). L'experiència de jugar a altres països l'ha viscut de manera molt positiva, afegint que "també és com una família, entrenem moltes hores i després allí a disfrutar-ho".

Fanni, com les seues companyes, ha hagut de recórrer molt per poder jugar. Per això, el suport familiar ha estat indispensable, fonamentalment per als entrenaments

A la dreta: L'escola de pilota de L'Alqueria d'Asnar al seu començament (foto: Club de pilota valenciana de L'Alqueria d'Asnar).
A baix: La jugadora Myriam Vidal Roman (foto: David Sarasol).

i competicions a quilòmetres de distància, abans de tindre carnet de conduir. A banda de la implicació familiar, aquesta jugadora destaca que els valors de la pilota també la motiven a seguir jugant i que al club de L'Alqueria d'Asnar se sent com a casa.

La veritat és que la pilota és un deport que és molt bonic, que té molts valors, aleshores això també et motiva, el companyerisme que hi ha en la pilota, està molt guai la pilota. Jo pense que és un esport que com el futbol està tan vist i tan sobrevalorat, en la pilota per exemple, jo juegue contra ella i jo m'enrotlle la mà amb ella en el mateix vestuari, no estic jo en un i ella en un altre. Després, s'acaba la partida i tots ens donem la mà, ens dutxem en el mateix vestuari...

Erika també destaca aquests valors de la pilota i afegeix: "Ens ensenya un poc a saber ser rivals en la canxa i ser amics fora."

L'altra de les protagonistes és la jugadora **Myriam Vidal Roman**, nascuda en L'Alqueria d'Asnar l'any 1998 i la més veterana de les tres, amb 24 anys. Myriam és la tercera d'una nissaga de pilotaris de L'Alqueria i una de les jugadores actuals de l'elit junt Fanni Mas i Érika Botí. En l'actualitat, a més a més, és regidora de Joventut i Temps Lliure al seu poble.

"A ma casa sempre han jugat." I és que el seu avi Benjamín i son pare Dani són unes de les persones que més han fet per la pilota en el poble i pel raspall en la comarca. Benjamín sempre havia jugat a pilota amb els seus dos fills, Dani i Josep Miquel i el seu nebot Marcos, els quals se'n duïen a Myriam a les partides quan aquesta era menuda i ara són ells qui van a vore-la jugar.

Quan jo tenia sobre sis anys, mon pare va vore un grup de xiquets que s'interessaven per la pilota i va dir: "Mira, parlem amb l'ajuntament i intentem muntar una escola" i jo vaig dir: "Papa, jo vull apuntar-me" i em va dir: "És que és de xics" i ma mare va dir: "Deixa-la si vol apuntar-se, si no li agrada ja es cansarà" fins hui. Com és un poble xicotet que no juguem xiques per un costat i xics per un altre, si no que a lo millor som cinc de la mateixa edat, s'ajuntem amb els més majors i juguem tots amb tots. Era una més.

Un any després s'apuntaria una amiga seua, Abril qui, a l'article "La pilota a l'Alqueria d'Asnar: Elles també juguen" del 2017 d'Àgueda Vitòria, assenyalava que ho van tindre fàcil perquè es van apuntar al mateix temps tot el rogle d'amics, sent fonamental eixe comboi per a començar a jugar. Poc després va aparèixer Bea de Benimarfull, mestra d'Educació Física, que es desplaçava fins a Alzira per poder jugar amb dones. Quan Bea es va assabentar que hi havia xiques jugant a L'Alqueria, es va posar en contacte per fer un equip al seu poble veí. Li ho va comentar a Daniel Vidal, qui es va sorprendre al saber que hi havia diversos equips femenins de pilota i, d'aquesta manera, van apuntar-se a segona per a competir en el campionat de la Federació. Ara bé, van haver de jugar en primera i Dani, meravellat, va vore com passaven a la final.

Mon pare no s'ho podia creure. Vam fer un autobús i tot. Estàvem Bea, Abril i jo. Després, com Abril feia música, s'ho va deixar, això seria 2010 o 2011. Abril ja no jugava i ens vam quedar les dos i vam decidir que en lloc d'estar en primera, perquè no podíem aplegar a cap final, perquè hi havia nivell, érem dos per a tres i tot això, vam baixar a segona i vam jugar dos campionats en segona, després vam jugar un altre, vam arribar a la final i la vam guanyar.

Myriam tindria aleshores al voltant dels 16 anys, moment que Érika va entrar a jugar a l'equip. L'entrada d'Erika va ser una suma molt favorable i també la raó per la qual Bea va deixar de competir. Aquesta havia estat jugant amb Myriam fins que entrara algú més i havia arribat el moment. Altres jugadores de les comarques centrals s'han sumat al club. Actualment hi ha set dones jugant en tres categories: primera, segona i tercera. La meitat són de l'Alqueria: Myriam, Erika i Paula. Mentre la resta venen d'altres poblacions: Fanni de Beniarbeig; Andrea de Quatretonda; Cris de Petrer i Ninfa de Muro.

Myriam, Erika i Fanni són part de l'elit de la pilota femenina que recentment ha aconseguit el reconeixement de la professionalització:

A partir de novembre de 2021 ens van fer el contracte professional que ara tenim amb la Federació i compaginem les partides dels trinquets, campionats professionals amb els campionats de clubs. Pràcticament estem tot l'any sense parar.

Myriam, com altres jugadores, ha practicat altres esports abans i també mentre practicava pilota. Ara bé, en el cas de Myriam han sigut diferents esports i durant prou anys. A banda de pilota, esport que mai ha deixat, ha fet patinatge, ballet, handbol o vòlei. Ara està centrada en els seus estudis de Magisteri i en la pilota, amb un horari compatible per poder entrenar.

Des dels inicis de les competicions femenines, fins a on s'ha arribat no han passat tants anys, però han canviat moltes coses. Uns canvis que al remat han significat la normalització de les jugadores. De fet, quan va començar a competir, a diferència de les seues companyes un poc més joves, Myriam sí recorda algun comentari discriminatori. Va ser una partida d'ella i Abril contra un equip de xics al Genovés. Aquells tenien més nivell, però els entrenadors ja havien parlat per a que "s'arreglaren", és a dir, s'anivellaren i deixaren que la partida durara un poc i es divertiren. Al moment que elles els van fer dos quinze bons, una part del públic va esclatar: "Què unes xiques vos facen!" ahí es va acabar la diversió i en deu minuts els xics van guanyar la partida.

Uns comentaris discriminadors que afortunadament ja no ocorren en la pilota o almenys no estan acceptats. Com ens conten les protagonistes, no n'han sentit als trinquets i en canvi sí una bona rebuda allà on juguen.

Efectivament, hi ha hagut canvis en la participació i visibilitat de les jugadores, així com en la preparació i darrerament també en la professionalització. Pel que fa a la preparació, Myriam remarca com les generacions actuals de jugadores tenen unes oportunitats majors a l'hora de millorar gràcies

Erika Botí Quilis (foto de David Sarasol).

a la tecnificació, un programa d'entrenament individualitzat amb un professional de la pilota. Uns avanços que Myriam pot ser valdre més pel fet que ella als seus inicis no els va poder tindre.

En relació amb la professionalització, Myriam destaca que és molt recent i fruit d'un context més ampli de canvis respecte l'esport, a més de tot el que queda per fer.

Realment el que hem aconseguit, el camí cap al professionalisme encara que ens queda moltíssim per fer perquè acabem de començar, jo no m'ho haguera imaginat mai. Els meus amics: "Buah, jo vull ser com Waldo", jo no tenia ningun referent, l'única que jugava era Ana de Borbotó i la vaig vore quan tenia dotze anys. I ara clar, quan tu tens un referent és diferent, ja no és "és un esport de xics o és un esport de xiques" això ha canviat molt en la societat, no soles a nivell de pilota, a nivell de tots els esports. Això també fa moltíssim, eixe nivell de fa diu o vint anys, a ara ha canviat moltíssim. Aleshores, supose que els conflictes de "que una xica vos faça un quinze!" això ja no estarà.

Erika i Fanni coincideixen amb Myriam en l'avanç positiu que significa la professionalització, però com ella, volen anar més lluny, i els agradaria que els trinquets es plenaren molt més quan juguen, com passa a les partides dels xics.

Les tres comparteixen l'opinió que s'hauria d'arribar més enllà. Ara, a l'empar de la Federació [de moment no hi ha acord amb Fundació], on estan els xics professionals, però pensen que s'hauria d'avançar en aquest sentit i poder jugar dones i homes de l'elit als mateixos trinquets per ajuntar afició i guanyar visibilitat.

De fet, les dones representen més de la meitat de federades en raspall. Un augment considerable en els darrers anys, però no són les úniques modalitats a les què juguen com elles mateixes ens conten. En efecte, Myriam pensa que hi ha modalitats molt recomanables per a millorar la tècnica i divertir-se. Fa referència al frontó, per entrenar els colpeigs de dalt i el màdel, com a joc divertit on t'ensenyes el rebot. A més, moltes de les jugadores competeixen a One Wall, ara bé, és una modalitat amb la que Myriam no simpatitza i diferència de la pilota, ja que pensa que no és un esport net i de companyerisme. A més a més, també participen al campionat de la modalitat de frare, a Traiguera, Baix Maestrat, que se celebra cada estiu o, més recentment, en les de pilota grossa al setembre.

Pel que fa a escala i corda, no és una modalitat que es puga jugar bé al trinet de L'Alqueria, degut a les seues dimensions i a que les escales no permeten que la pilota baixi. D'altra banda, és un trinet idoni per al raspall gràcies a la seua longitud. Quan Myriam i Erika començaren a jugar, ja hi havia trinet al poble. Elles no han viscut la pilota al carrer

com el pare i avi de Myriam, o com és el cas de Fanni, qui jugava al carrer a Beniarbeig, on no hi ha trinquet. A Fanni sí li agradava jugar al carrer, mentre Érika pensa que no llueixen tant les partides de raspall.

Finalment, des de l'afirmació "és un esport de xics" fins ara no han passat ni vint anys, però han passat moltes coses en aquestes dos dècades. L'Alqueria compta amb un equip de jugadores, tres d'elles al màxim nivell que es pot aplegar. Com ja ens han contat les protagonistes el camí del professionalisme és llarg i feixuc, i acaben de fer els primers passos, on encara hi ha molts punts a millorar. Parlen de la visibilitat, sobretot a nivell comarcal, d'uns sous més equiparats als dels homes, i l'enteniment entre institucions. Cal dir que totes tres valoren el reconeixement que reben per part dels seus pobles, tot i que, com a contrapunt, el seu entrenador Daniel Vidal afegeix que "la gent no sap el que té" i que li agradaria que una vegada deixen de jugar com a professionals no signifiqui un adéu definitiu:

Jo el que sempre dic és que, si arribes a eixe nivell tant alt, és perquè després tinguen l'ambient en el poble o en el club, per a poder seguir jugant. No diguen: "No jugue, m'ho deixa i au" i això passa molt, sobretot en xics.

És més, l'entrenador aprecia molt positivament el compromís i implicació de les jugadores, definint-les com que "tenen paraula", una qualitat que destaca en elles. Tot plegat,

ara per ara, la majoria de jugadores amb contracte també estan estudiant o treballant, una decisió relacionada amb el sou i amb el parer consensuat de les jugadores de voler compatibilitzar els seus estudis. I és que compaginar pilota amb treball, estudis o altres aficions és dedicació i com diu Benjamín: "Jo sempre ho he dit, que si tens gust d'un esport, l'has de cuidar, si vols disfrutar d'ell."

4. REFLEXIONS FINALS

Enmig d'uns valls feréstecs, envoltats d'una aura de misteri i d'una bellesa paisatgística encara salvatge, ens hem endinsat per un viatge per la història i el present de la pilota valenciana en un dels territoris on més i millor es va conservar, fins fa poc, la seua pràctica. Així, hem pogut palesar la profunditat històrica del joc de pilota a la comarca del Comtat, una terra que va donar alguns pilotaris de llegenda i on es van jugar partides memorables, especialment a les modalitats de perxa, raspall i pilota grossa. De fet, un dels millors pilotaris de la història en Francesc Cabanes i Pastor *El Genovés*, qui ens ha deixat recentment, va catalogar a l'afició d'aquestes contrades com una de les més nobles i enteses.

En aquest marc, no hem volgut deixar passar l'ocasió de conèixer en primera persona i retre homenatge a unes pilotaris valentes, esparpellades i compromeses, protagonistes en primera persona del major canvi cultural produït en se-

gles al món de la pilota valenciana i que, fins ara, havien patit un procés d'omissió i ocultament històric. Dignes representants de les comarques centrals valencianes, a base d'esforç, constància i molt de sacrifici han reeixit com a esportistes i són ara referents femenines de la pilota valenciana en la modalitat del raspall.

L'anàlisi de les entrevistes ens ha permés identificar alguns aspectes clau per tal d'afavorir la pràctica de la pilota entre les dones, esport al qual s'han incorporat farà ara una quinzena d'anys. En primer lloc cal destacar com a fonamental el fet de la transmissió i el suport familiar. A tall d'exemple Myriam pertany a la tercera generació d'una destacada nissaga. Seguidament, cal no oblidar el necessari recolzament institucional que possibilita comptar amb els recursos humans i materials per tal de poder entrenar també en unes instal·lacions adequades, dignes i degudament acondicionades i mantingudes. Tot plegat, el fet de comptar amb una escola en el municipi ha estat un altre factor clau identificat que encara es reforça més si els continguts de pilota valenciana s'imparteixen pel professorat en l'ensenyament primari i secundari i de manera complementària i coordinada. Programes de promoció de la pilota en l'àmbit educatiu com "Pilota a l'Escola" també poden actuar com a facilitadors.

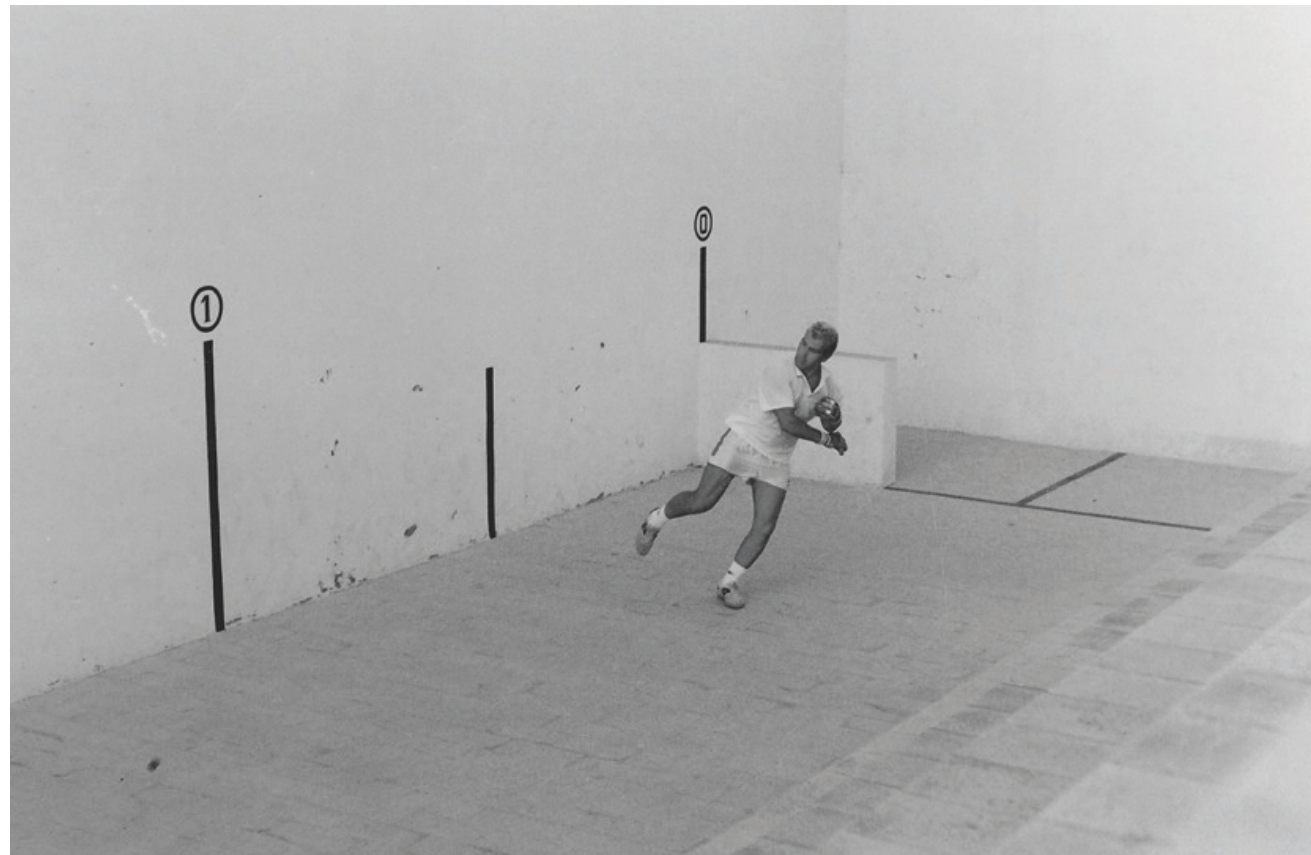
A més a més, l'associacionisme esportiu es torna cabdal. En eixe sentit cal destacar que el club local sempre ha benvingut i acollit a gent d'altres llocs per a jugar i entrenar, i aquests l'hi han donat continuïtat. Això ha permés suplir la falta de jugadores, especialment en algunes zones geogràfiques com el Comtat, aïllat dels principals nuclis pilotaris radicats a l'Horta de València. Pel que fa als campionats, a més dels federatius, cal destacar des de l'any 2004 l'enorme tasca desenvolupada per la Mancomunitat de Municipis de

la Vall d'Albaida que organitza el Campionat comarcal de Raspall obert a totes les comarques centrals valencianes (la Vall d'Albaida, la Costera, el Comtat i l'Alcoià).

Al capdavant, de cara al futur, per tal de fer front el masclisme endèmic que encara presideix l'escena esportiva les nostres jugadores destaquen que sobren les proclames buides i també la resignació. Opinen que haurien de tindre més visibilitat als mitjans de comunicació i reconeixement social. Destaquen positivament que darrerament està augmentant l'afició de mares i pares envers el joc de pilota i recalquen la idoneïtat que l'escola torne a obrir al poble per les facilitats que això comporta i per poder oferir una activitat divertida i saludable a les famílies. Igualment, promoure modalitats recreatives com ara el frare o la pilota grossa, fer partides al carrer per tal de no perdre visibilitat o, una vegada més, donar suport a les escoles, serien alguns aspectes que cal considerar.

5. AGRAÏMENTS

Benjamin Vidal (informant i pilotari històric de L'Alqueria d'Asnar), Daniel Vidal (*alma mater* del Club de Pilota Valenciana de L'Alqueria d'Asnar), les jugadores Myriam Vidal, Érika Botí i Fanni Mas, Pau Grau Mira (periodista), Casa de Cultura "La Fabriqueta" (Alqueria d'Asnar), Llibreria Detroit (Alcoi), Ismael Vidal Soneira *Fageca* (pilotari professional i alcalde del municipi de Fageca), filles de n'Armand Verdú (prohom de la pilota), Universitat de València (Campus d'Ontinyent), *Pilota Didàctica* (web de recursos didàctics per a conèixer la pilota valenciana), Recaredo Agulló (filòleg i historiador esportiu) i David Sarasol Moscardó (director del Museu de la Pilota del Genovés). ■

Benjamin Vidal va romandre en actiu fins als 80 anys (foto: Club de pilota valenciana de l'Alqueria d'Asnar).

REFERÈNCIES:

- AGULLÓ, V. (2008). "La pilota a la Vall d'Albaida i als pobles del Benicadell", en Terol, V. i Casanova, E. (eds.): *II Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*. Ontinyent: Institució Alfons el Magnànim. Pàgs. 59-72.
- AGULLÓ, V. i CONGOST, J. M. (2019). *La pilota grossa*. La Pobla Llarga: Institut d'Estudis Comarcal de la Marina Alta (IECMA) i Edicions 96.
- BENIMELI, E. (2016). "La dona en la pilota valenciana", en Agulló, V.; González, G. i Gómez-Ferri, J. (eds.): *La pilota valenciana. Pràctica, ciència i codi*. Publicacions de la Universitat de València. Pàgs. 245-244.
- MOLL, J. (2019). "La Vall d'Albaida: el batec silenciós de la pilota", en Sentandreu, R.; Agulló, V. i Sarasol, D. (eds.): *Anècdotes i curiositats de la pilota valenciana. 100 històries per a gaudir, estimar i descobrir el nostre esport*. València: Càtedra de Pilota Valenciana de la Universitat de València. Pàgs. 31-32.
- ROMERO, C. i PARICIO, H. (2019). "Dones pioneres de la pilota: l'exemple de Terrateig", en Sentandreu, R.; Agulló, V. i Sarasol, D. (eds.): *Anècdotes i curiositats de la pilota valenciana. 100 històries per a gaudir, estimar i descobrir el nostre esport*. València: Càtedra de Pilota Valenciana de la Universitat de València. Pàgs. 151-152.
- SENTANDREU, R. (2015). "Lluïset de Beniarres: La pilota és com un arbre que creix, que no s'ha sabut adobar ni podar", en diari digital *PilotaViu*, 25 de juny de 2015. <<https://is.gd/Q69es6>> [Consulta: gener de 2023].

- SOLDADO, A. (2016). "El regreso de la ilusión por la «perxa»", en *Levante-El Mercantil Valenciano*, 04 de novembre de 2016. Disponible en: <<https://is.gd/1FQqcd>>.
- SOLER, A. (2023). *La pilota i el trinquet a Castelló de Rugat. Tradició i emoció*. Càtedra de Pilota Valenciana de la Universitat de València i Ajuntament de Castelló de Rugat.
- TORMO I COLOMINA, J. (1990). «Modismes alcoians procedents del joc de pilota», en *Eines*. Alcoi: I.E.S. Pare Vitòria. Vol.11-12, pàgs. 37-44.
- TORMO I COLOMINA, J.; GRAU MIRA, P. i BOIX ÀLVAREZ, M. (2006). *750 anys del joc de pilota en Alcoi*. Alcoi: Ciudad de Alcoy.
- VERDÚ I MIRA, A. (1998): «La pilota valenciana a l'Alcoià i el Comtat», en Soldado, A. (ed.): *Joc de pilota. Historia de un deporte valenciano*. València: Publitrade i Diputació de València. Pàgs. 235-240.
- VITÒRIA, A. (2017). "La pilota a l'Alqueria d'Asnar: Elles també juguen", en diari digital *PilotaViu*, 16 de maig de 2017. <<https://is.gd/YertKJ>> [Consulta: gener de 2023].